

סקירות היסטוריות בתנ"ך

אלה מסעי בני ישראל אשר יצאו מארץ מצרים לצבאתם ביד משה ואהרן ... ויסעו מרעמסס בחדש הראשון בחמשה עשר יום לחדש הראשון ממחרת הפסח ... ויסעו מפני החילת ועברו בתוך הים המדברה ... ויסעו מים סוף ויחנו במדבר סין ... ויסעו מקדש ויחנו בהר ההר בקצה ארץ אדום: ויעל אהרן הכהן אל הר ההר על פי ה' וימת שם ... ויסעו מהרי העברים ויחנו בערב מואב על ירדן ירחו: (במדבר פרק לג).¹

רמב"ם מורה הנבוכים, חלק ג פרק נ – לזכור שהכל היה אמתי

תועלת בידיעתם, לומר הצורך להזכיר המסעים גדול מאד. כי הנסים והאותות הנעשות היו אמיתיות לכל רואיהם, אך בעתיד יהיו דברים בשמועה ויכזיבם השומע. ומאותות התורה ונפלאותיה העצומות עמידת ישראל במדבר ארבעים שנה ומציאת המן בכל יום, והם מקומות רחוקות מן הישוב ואינן טבעיות לבני אדם לא מקום זרע ותאנה וגפן ורימון. ואמרה התורה "לחם לא אכלתם ויין ושכר לא שתיתם" (דברים כט ה). וכל אלה אותות הם במעשה נס נראות לעין. וכאשר ידע הבורא יתברך כי יעבור על אלה האותות מה שיעבור על דברי הימים, לא יאמינו השומעים בהם, ויחשבו כי עמידתם במדבר הזה היה קרוב מן הישוב מקום אשר בני אדם שם, כמו המדברות אשר ישכנו שם בני ערב היום, או מקומות אשר יהיה שם חריש וקציר, או יש שם עשבים וצמחים למאכל בני אדם ושיהיה במקומות ההם בורות מים. על כן הרחיק מלבות בני אדם המחשבות האלה, וחיזק אלה האותות כולם בזיכרון המסעות, כדי שיראו אותם הדורות הבאים וידעו האותות הגדולות איך עמדו בני אדם במקומות ההם ארבעים שנה.²

ויאמר יהושע אל כל העם כה אמר ה' אלהי ישראל בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם תרח אבי אברהם ואבי נחור ויעבדו אלהים אחרים: ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנהר ואולף אותו בכל ארץ כנען ... ואתן ליצחק את יעקב ואת עשו ... ואשלח את משה ואת אהרן ... ואוציא את אבותיכם ממצרים ותבאו הימה וירדפו מצרים אחר אבותיכם ברכב ובפגיונים ים סוף ... ותעברו את הירדן ותבאו אל יריחו וילחמו בכם בעלי יריחו ... ואתן לכם ארץ אשר לא יגעת בה וערים אשר לא בניתם ותשבו בהם כרמים וזיתים אשר לא נטעתם אתם אכלים ... בחרו לכם היום את מי תעבדו אם את אלהים אשר עבדו אבותיכם אשר מעבר הנהר ואם את אלהי האמרי אשר אתם יושבים בארצם ואנכי וביתי נעבד את ה': (יהושע פרק כד).³

¹ האם פרשתנו יכולה להיחשב "סקירה היסטורית" (לא ראשונה כפי שנראה בהמשך ובכל מקרה, חלקית), או שמא רק "תזכורת מקומית" לדור הבנים בתום ארבעים שנות נדודים במדבר ערב הכניסה לארץ ישראל? האם כבר כאן יש פרספקטיבה היסטורית שיכולה לשמש דוגמא ראויה לחשיבות שהמקרא מייחס להבטה אחורה בזמן והתבוננות בקורות העם? ראה דברינו [אלה מסעי](#) בפרשה זו. שם גם הצבענו על אירועים שמוזכרים ואינם מוזכרים כאן: יציאת מצרים נזכרת בפירוט רב (פסוקים ג, ד), קריעת ים סוף אגב אורחא (פסוק ח) ומעמד הר סיני בכלל לא! אולי משום שבאמת אין זו סקירה היסטורית, אלא "תזכורת מקומית", מה גם שפרשה זו היא חלק מספר במדבר ומחמישה חומשי תורה המספרים את "הסיפור הגדול". כך או כך, מצאנו מקום להתגדר בו, בעקבות פרשתנו, לצאת למסע של סקירות היסטוריות נוספות בתנ"ך. ופשוט שלא נוכל להקיף את כולן.

² דברי רמב"ם אלה מובאים בהרחבה בפירוש רמב"ן לתורה, במדבר לג א (ואינני יודע מקור נוסח זה, אם הוא של אבן תיבון, תרגום של רמב"ן עצמו, או אחר, שהרי מורה נבוכים נכתב במקור בערבית). ע"פ, דברים אלה של רמב"ם מחזקים את הכללת פרשתנו בסדרת "הנאומים ההיסטוריים" בתנ"ך. הסיבה לכתיבת קורות העתים, אומר רמב"ם, היא "חיזוק הזיכרון" בדורות הבאים שברבות הזמן עשויים "להכזיב בשמועה" ולא להאמין בהיסטוריה הרחוקה, בפרט כאן שמדובר בהיסטוריה ניסית וייחודית. אבל לא רק כתיבה וקריאה, כי אם גם מעין שחזור במעשה שבא לידי ביטוי בפרט בפסח ובסוכות, כדבריו בפרק מג שם: " ... אמנם הדעת בפסח, הזכרת אותות מצרים והתמדתם לדורות, אמנם הדעת בסוכות, להתמיד זכר אותות המדבר לדורות ... שיהיה האדם זוכר ימי הרעה בימי הטובה ... יאכל מצה ומרור בפסח לזכור מה שאירע לנו, וכן יצא מן הבתים לשכון בסכות כמו שיעשו השרויים בצער שוכני המדברות, לזכור שכן היה ענינו בתחילה".

³ בכל המובאות מהמקרא להלן מומלץ מאד לקרוא את המקור בשלמותו ולא לסמוך על הציטוטים החלקיים שהבאנו. דברי יהושע אלה בערוב ימיו ודאי יכולים להיחשב סקירה היסטורית מקיפה יותר ממה שמצאנו עד כה. בקפיצה מספר במדבר לספר יהושע דילגנו על פרשת הביכורים בספר דברים (פרק כו, פרשת כי תבוא) שיכולה להיחשב למעין "סקירה היסטורית" הגם שהיא נאמרת באופן 'פרטי' ומתמקדת בהשוואה של ארעיות וגלות מול ישיבת קבע בארץ והתנחלות: "וענית ואמרת לפני ה' אלהיך ארמי אבד אבי וירד מצרימה ויגר שם במתי מעט ויהי שם לגוי גדול עצום ורב ... ויוצאנו ה' ממצרים ביד חזקה ובזרע נטויה ובמרא גדל ובאותות ובמפתים: ויבאנו אל המקום הזה ויתן לנו את הארץ הזאת ארץ זבת חלב ודבש". המשותף לדברי יהושע ולפרשת הביכורים הוא הכללתם בהגדה של פסח שהיא כאמור ניסיון לסקירה היסטורית 'חוויתית'! ועל"פ, אם נבחן אילו אירועים מזכיר יהושע ואילו לא, נמצא שהאבות, כולל שורשיהם ב"עבר הנהר", יציאת מצרים וכיבוש הארץ מוזכרים בפרוטרוט. אפילו פרשת בלק ובלעם מוזכרת! ומי שוב לא מוזכר? מעמד הר סיני. ודבר זה הוא תימה בפרט כאן, כאשר יהושע חותם את דבריו בהצבת בחירה בין עבודת ה' ובין עבודת האלילים שעבדו אבותינו בעבר הנהר ובמצרים.

מדרש תהלים (בובר) מזמור קיט – תביעה להכרעה

"סַעֲפִים שְׁנֵאֲתִי" (תהלים קיט קיג). אמר שלמה: "יראת ה' שנאת רע" (משלי ח יג), כך הקב"ה שונא למי שהוא שונא דרך החיים והולך דרך הרע. א"ל דוד: כל מה שאתה שונא אני שונא, לכך נאמר סעפים וגו', מהו סעפים? כל מי שפורש מדרכיו של הקב"ה.⁴ וכן הוא אומר: "בסעפותיו קננו כל עוף השמים" (יחזקאל לא ו), רוצה לומר סעפים.⁵ וכן אליהו אמר: "עד מתי אתם פוסחים על שתי הסעיפים" (מלכים א יח כא), אמר: לא תאחזו החבל בשני ראשים. "בחרו לכם היום את מי תעבדון וגו'" (יהושע כד טו).⁶

וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל הָעָם ה' אֲשֶׁר עָשָׂה אֶת מֹשֶׁה וְאֶת אַהֲרֹן וְאֲשֶׁר הָעֵלָה אֶת אֲבֹתֵיכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם ... פֶּאֶשֶׁר בָּא יַעֲקֹב מִצְרַיִם וַיִּזְעַקוּ אֲבוֹתֵיכֶם אֶל ה' וַיִּשְׁלַח ה' אֶת מֹשֶׁה וְאֶת אַהֲרֹן וַיּוֹצִיאוּ אֶת אֲבֹתֵיכֶם מִמִּצְרַיִם וַיִּשְׁבּוּם בְּמִקְוֵם הַזֶּה: וַיִּשְׁפְּחוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיהֶם וַיִּמְכְּרוּ אֶת בְּנֵי סִיסְרָא שֶׁר צָבָא חֲצוּר וּבְנֵי פְלִשְׁתִּים וּבְנֵי מֶלֶךְ מוֹאָב וַיִּלְחְמוּ בָם ... וַיִּשְׁלַח ה' אֶת יִרְבֵּעֵל וְאֶת בְּדָן וְאֶת יַפְתָּח וְאֶת שְׁמוּאֵל ... (שמואל א פרק יב).⁷

קהלת רבה פרשה א סימן ד – ההיסטוריה לא צריכה להעבי

"אל תאמר מה ה'ה שְׁהִימִים הָרֵאשִׁימִים הָיוּ טוֹבִים מֵאַלְהָה" (קהלת ז י). ר' אבא בר כהנא ואמרי לה בשם ר' אדא בר חוניא: יהיה בעיניך דור שבא כדור שהלך. שלא תאמר: אילו היה ר' עקיבא קיים הייתי קורא לפניו, אילו היו ר' זירא ור' יוחנן קיימין הייתי שונה לפניהם. אלא, דור שבא בימך וחכם שבימך, כדור שהלך וחכמים הראשונים שהיו לפניך. א"ר יוחנן: כתיב: "ה' אשר עשה את משה ואת אהרן וגו'" (שמואל א יב), וכתיב: "וישלח ה' את ירובעל ואת בְּדָן ואת יפתח ואת שמואל". ירובעל זה גדעון, בְּדָן זה שמשון, יפתח כמשמעו, וכתיב: "משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו" (תהלים צ"ט). שְׁקַל הכתוב שלשה קלי עולם עם שלשה גדולי עולם, ללמדך שביט דינו של ירובעל גדול וחשוב לפני הקב"ה כביט דינו של משה, וביט דינו של שמשון כביט דינו של אהרן, וביט דינו של יפתח כביט דינו של שמואל. ללמדך שכל מי שנתמנה פרנס על הציבור אפילו הוא קל שבקלים הרי הוא כאביר שבאבירים הראשונים, שנאמר: "ובאת אל הכהנים הלויים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם" (דברים י"ז). אין לי אלא שופט שבדורך, שופט שאינו בדורך מניין? מה ת"ל "ואל השופט אשר יהיה בימים ההם", מלמד שהשופט שבדורך הרי הוא בזמנו כשופט שהיה בימים הראשונים. וכן הוא אומר: "אל תאמר מה היה שהימים הראשונים היו טובים מאלה".⁸

⁴ ובחר בסעיף, בנתיב אחר. ראה הפסוק בתהלים בשלמותו: "סַעֲפִים שְׁנֵאֲתִי וְתוֹרְתְךָ אֶהְבֵּתִי"

⁵ לא ברור מה הוא רוצה ללמוד ממקור זה ביחזקאל, מעבר למקור נוסף למילה "סעפים". אולי שמה שטוב בטבע, שהעץ מתפתח לענפים וענפי ענפים שכל אחד הולך בכיוון אחר ועוף השמים מוצא לו כל אחד את ענפו וסעיפו שלו, לא נכון בעבודת ה'. נראה שאפשר לפתח נושא זה לענפים וסעיפים רבים (ספר העיקרים) ולא נאריך כאן.

⁶ המקרא איננו ספר היסטוריה כי אם ספר 'דתי' שבא ללמד מוסר ואורחות חיים, ונאום יהושע הוא דוגמא לכך, הגם שקצת קיצונית. הרבה לפני אליהו בהר הכרמל הדורש מהעם להחליט לכאן או לכאן: "עד מתי אתם פוסחים על שתי הסעיפים! אם ה' האלהים לכו אחרינו ואם הבעל לכו אחרינו", עושה זאת יהושע! והוא גם מוכן, שלא כמשה רבו, שכל עם ישראל ילך בדרך של ע"ז ורק הוא וביתו יישארו נאמנים לה' ("אני את נפשי הצלת" או שמא רק תרגיל פסיכולוגי?). כבר נגענו בקצה המזלג בדרישה להכרעה ולעקבות, מול ההשלמה עם "עבודה בשיתוף" במספר מקומות (דברינו [על השיתוף](#) בפרשת כי תשא וכן [פתיחתא לאיכה רבה](#) בתשעה באב, לעומת [בימי שופט השופטים](#) במגילת רות): מה שמעניין כאן הוא שכל הנאום ההיסטורי של יהושע הוא על מנת להביא את העם לקבלת החלטה ברורה על המשך דרכו. ובליל הסדר אין אנו קוראים נאום זה עד סופו ונראה שלא בכדי. אולי מי שבחר להתעלם מהסיפא של נאום יהושע: הדרישה האולטימטיבית להכרעה והנכונות לוותר על חלק מהעם, עשה זאת לא רק בשל הרצון שלא להאריך בהגדה, אלא בשל הפרספקטיבה ההיסטורית הרצויה. לזכור את חסדי הקב"ה כפי שמתאר הרמב"ם בקטע הקודם, להביט על העבר ברוח פייסנית וחיונית ולא בשוט ומקל.

⁷ הנאום ההיסטורי השני שבחרנו לציין הוא דברי שמואל אל העם במעמד "חידוש המלוכה" של שאול: "לָכוּ וְנִלְכְּהוּ הַגְּלָל וְנַחֲדָשׁ שֵׁם הַמְּלוּכָה" (שמואל א יא יד). בדומה ליהושע, גם כאן, הסתלקותו של שמואל מהנהגה ("וְאֶנִּי זִקְנָתִי וְשִׁבְתִּי וּבְנֵי הַנֶּחֱם אֲתִיב וְאֶנִּי הַתְּהַלְכָתִי לְפָנֶיכֶם מִנְעָרֵי יְד הַיּוֹם הַזֶּה"), היא העילה לסקירה ההיסטורית. האירועים המצוינים כאן הם: האבות (יעקב), יציאת מצרים ותקופת השופטים. שוב, בולט מי ומה לא מוזכר: מעמד הר סיני והברית, תקופת המדבר ויהושע. בקפיצה מספר יהושע לספר שמואל דילגנו על שירת דבורה (שופטים פרק ה) שדווקא שם מוזכר מעמד הר סיני, אם לא בפירוש המקרא כפשוטו, ודאי עפ"י המדרשים (מכילתא יתרו, ספרי דברים שמג ורבים אחרים): "ה' בְּצִאתְךָ מִשְׁעִיר בְּצִעְדְךָ מִשְׁדֵּה אָדוּם אֶרֶץ רְעִשָׁה גַם שְׁמִים נְטָפוּ גַם עֵבִים נְטָפוּ מִיָּם: הָרִים נָזְלוּ מִפְּנֵי ה' זֶה סִינֵי מִפְּנֵי ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל". ואולי גם על נאום יפתח בשופטים פרק יא.

⁸ מבט היסטורי אל העבר יכול לבוא מנקודת מבט "מלמטה למעלה", בהערצה גדולה לדורות הקודמים, "פעם היו דברים אחרת" וכו', אם ראשונים כמלאכים או כבני אדם וכו', "הולך הדור ופוחת" (ראה סוף מסכת סוטה). אך יכול להיות גם מבט ישר של שווים שעומדים על אותו מישור ובאותה קומה. אם לא בהשוואה אבסולוטית, לפחות בהשוואה יחסית ובסמכות הנתונה לכל דור לחיות ולנהל את חייו בלי "צל הדורות הקודמים". בסקירתו ההיסטורית, מזכיר שמואל את עצמו ביחד עם שופטים אחרים אשר נשלחו ע"י הקב"ה להנהיג את העם. בלשון דומה לשליחות של הקב"ה את משה ואהרן להוציא את העם ממצרים. זו ראייה היסטורית מעניינת שפניה אל ההווה ואל העתיד בראש מורם ובלי רגשי נחיתות. וכך יהיה, אומר שמואל, עם המלך אשר שאלתם ובחרתם. מוטב זה יכול אולי להסביר אילו מאורעות בחר שמואל להזכיר ואילו לא (ראה הערה קודמת). ועדיין צריך עיון.

הודו לה' קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו ... זכרו נפלאותיו אשר עשה מפתיו ומשפטי פיו ... אשר כרת את אברהם ושבועתו לישחק ... בהיותם מתי מספר כמעט וגרים בה ... ויקרא רעב על הארץ כל מטה לחם שבר: שלח לפנייהם איש לעבד נמפר יוסף ... הפך לבס לשנא עמו להתנפל בעבדיו: שלח משה עבדו אהרן אשר בחר בו ... הפך את מימיהם לדם וימת את דגתם ... שמה מצרים בצאתם כי נפל פחדם עליהם ... ויתן להם ארצות גוים ועמל לאמים יירשו:

אבותינו במצרים לא השפילו נפלאותיך לא זכרו את רב חסדיך וימרו על ים בים סוף ... ויתאו תאוה במדבר וינסו אל בישמון ... יעשו עגל בחרב וישתחוו למסכה: וימרו את כבודם בתבנית שור אכל עשב ... וימאסו בארץ חמדה לא האמינו לדברו ... ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים ... ויעמד פינחס ויפיל ותעצר המגפה ... פעמים רבות יצילם והמה ימרו בעצתם וימכו בעונם: וירא בצר להם בשמעו את רנתם: ויזכר להם בריתו וינחם כרב חסדיו: (תהלים פרקים קה, קו).⁹

אתה הוא ה' לבדך אתה עשית את השמים שמי השמים וכל צבאם הארץ וכל אשר עליה הימים וכל אשר בהם ואתה מחיה את כלם וצבא השמים לך משתחווים: אתה הוא ה' האלהים אשר בחרת באברהם והוצאתו מאור כשדים ושמת שמו אברהם: ומצאת את לבבו נאמן לפניך וזרות עמו הברית לתת את ארץ הכנעני החתי האמרי והפריז והיבויסי והגרנשי לתת לזרעו ותקם את דבריך כי צדיק אתה: ותרא את עני אבותינו במצרים ואת זעקתם שמעת על ים סוף ... והים בקעת לפנייהם ויעברו בתוך הים ביבשה ואת רדפיהם השלכת במצולת כמו אבן במים עזים ... ועל הר סיני ירדת ודבר עמהם משמים ותתן להם משפטים ישירים ותורות אמת חקים ומצות טובים ... ולחם משמים נתת להם לרעבם ומים מסלע הוצאת להם לצמאם ותאמר להם לבוא לרשת את הארץ אשר נשאת את ידך לתת להם ... ויבאו הבנים ויירשו את הארץ ותכנע לפנייהם את ישבי הארץ ... וילכדו ערים בצרות ואדמה שמנה ויירשו בתים מלאים כל טוב ברות חצובים פרמים וזיתים ועץ מאכל לרב ... וימרו וימרדו בך וישלכו את תורתך אחרי גוים ... ותתנם בידי צריהם ויצרו להם ובעת צרתם יצעקו אליך ואתה משמים תשמע וכרחמיך הרבים תתן להם מושיעים ויושיעום מיד צריהם ... וברחמיך הרבים לא עשיתם פלה ולא עזבתם כי אל חנון ורחום אתה: ועתה אלהינו האל הגדול הגבור והנורא שומר הברית והחסד אל ימעט לפניך את כל התלאה אשר מצאתנו למלכינו לשרינו ולכנהינו ולנביאנו ולאבותינו ולכל עמך מימי מלכי אשור עד היום הזה: (נחמיה פרק ט).¹⁰

בראשית רבה פרשה יב סימן ט – מה מטרת כל זה?

"אלה תולדות השמים והארץ בהבראם". אמר רבי יהושע בן קרחה: "בהבראם" – באברהם¹¹, בזכותו של אברהם. רבי עזריה אומר על זו של רבי יהושע בן קרחה: "אתה הוא ה' לבדך, אתה עשית את השמים, שמי השמים וכל צבאם, הארץ וכל אשר עליה, הימים וכל אשר בהם" (נחמיה ט) - כל האונקוס¹² הזה בשביל מה? בשביל "אתה הוא ה' האלהים אשר בחרת באברהם והוצאתו מאור כשדים ושמת שמו אברהם ומצאת את לבבו

⁹ בספר תהלים יש מספר סקירות היסטוריות. הבאנו את זו שבפרקים קה-קו, אשר סוקרת במיוחד את יציאת מצרים ותקופת המדבר. וכבר קדמה לה בסדר הפרקים הסקירה בפרק עח המתמקדת גם היא במכות מצרים, קריעת ים סוף ובתקופת הנדודים במדבר: "משפיל לאסף האזינה עמי תורתך הטו אֶזְנְכֶם לְאֹמְרֵי פִי: אֶפְתָּחָה בְּמִשְׁלַי פִי אֲבִיעָה חֵידוֹת מִנִּי קֶדֶם ... לְמַעַן יִדְעוּ דוֹר אַחֲרוֹן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִקְמוּ וְיִסְפְּרוּ לְבְנֵיהֶם ... נִגְדַת אֲבוֹתֶם עֲשֵׂה פְלֵא בְּאָרֶץ מִצְרַיִם שְׁדָה לְעַוְ: בְּקַע יָם וְיַעֲבִירֶם וְיִצָּב מִיָּם כְּמוֹ נֹד ... בְּקַע צָרִים בְּמִדְבָר וְיִשָּׁק פֶּתַחמוֹת רַבָּה ... וְיִמְטֵר עֲלֵיהֶם מִן הַשָּׁמַיִם יִתֵּן לָמוֹ ... וְיִבְיֵאֵם אֵל גְּבוּל קִדְשׁוֹ הַר זֶה קִנְיָתָה יְמִינוּ ... וְיִכְעִסוּהוּ בְּבִמּוֹתָם וּבְפִסְלֵיהֶם יִקְנִיאוּהוּ ... וְיִטֵּשׁ מִשְׁכַּן שְׁלוֹ אֶהֱלֶה שָׁכֵן בְּאֶדְם". נקודת המבט בתהילים היא התודה לקב"ה: "הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו. מי ימלא גבורות ה' ישמיע כל תהילתו" וכפיות הטובה של מי שלא הכיר בניסים ונפלאות אלה. ואגב קפיצות, בין ספר שמואל לספר תהלים נראה שאין שום "סקירות היסטוריות", בכל דברי הנביאים, אחרונים כראשונים! יש שמנסים למצוא "עקבות" של אזכורים היסטוריים למשל בשמואל ב פרק ז וכן בדברי הימים א פרקים יז, כב, כח, כט – נאום הכנות דוד ושלמה לבניין הבית. כמו כן יש שמצביעים על יחזקאל פרקים טז-כ, וכן זכריה בתחילת הספר. אך באמת אין בכל אלה סקירות של ממש ובודאי שהם פחותים באופן משמעותי מהמקורות הראשיים שהבאנו. ומכולם זכה פרק כט בדברי הימים א פסוקים יג-יג שהוצמד בסידור התפילה (שחרית בפתחה לקריעת ים סוף שירת הים) לסקירה הבאה מספר נחמיה.

¹⁰ אפשר לומר שסקירה זו של נחמיה היא המקיפה והכוללת מכולן ומזכירה את ההיסטוריה כמעט במלואה: החל מהאבות, דרך גלות מצרים, קריעת ים סוף, מתן תורה! (שראינו רק ברמז בשירת דבורה) והגלות. אל תוך סידור כנסנו רק הפסוקים עד קריעת ים סוף על מנת להתחבר אל שירת הים, אבל נחמיה ממשיך אל תוך תקופת המדבר, ההתנחלות בארץ והגלות. בפרספקטיבה של תחילת ימי בית שני, אכן נראים הדברים במילואותם.

¹¹ משחק של חילופי אותיות.

¹² הטורח, המאמץ, אולי גם התוצאה: המאסה האדירה של היקום.

נאמן לפניך". אמר ר' יודן: "בהרים הגבוהים היעלים" אין כתוב כאן, אלא: "הרים הגבוהים ליעלים", הרים הגבוהים למה נבראו? בשביל היעלים... "סלעים מחסה לשפנים" – השפן הזה מתחבא תחת הנקיקים מפני העוף בשעה שהוא פורח שלא יאכלנו. ומה בשביל דבר טמא ברא הקב"ה את עולמו, בשביל זכותו של אברהם על אחת כמה וכמה!¹³

שבת שלום

חזק חזק ונתחזק

מחלקי המים

מים אחרונים: לכל מי שרוצה את אוסף כל המקורות שמצאנו, חלקם לא ברור שאכן שייכים לנושא (ולפיכך ציינו סימן שאלה? לידם), אבל הביאנום "לחומרה", להלן הרשימה: שמות פרק טו שירת הים, נאום משה בספר במדבר פרק לב לבני גד ובני ראובן (?), ספר דברים כולו, פרשת הביכורים שם בפרט, ברכת משה בפרשת וזאת הברכה (?), יהושע פרק כד, שופטים פרק ה שירת דבורה, שמואל א פרק יב נאום הפרידה של שמואל, שופטים פרק יא נאום יפתח למלך עמון, שמואל ב פרק ז, דברי הימים א פרק יז – דוד ושלמה (?), יחזקאל: פרקים טז, כ (?), ספר זכריה בתחילתו (?), ספר תהלים עו? עח, קה-קו, נחמיה פרק ט!, ספר דברי הימים כולו. ומי שמכיר מקור נוסף שנשמט מאיתנו, אנא ימהר להודיענו ויבוא על שכרו מן השמים.

¹³ הדרשן עומד אמנם בספר בראשית ומבקש לבאר את הפסוק "אלה תולדות השמים והארץ בהבראם", בפרט את המילה "בהבראם" ולשם כך הוא נזקק לספר נחמיה. אגב כך הוא מפנה את תשומת לבנו שהסקירה ההיסטורית של נחמיה, מלבד שהיא מקיפה וכוללת כפי שכבר הערנו, היא גם מתחילה בבריאת העולם. וכל זאת בשביל להגיע לאברהם. סיפורי התורה והמקרא אינם מדע ואינם היסטוריה. בעל ספר תהלים לא בא לספר לנו שיש הרים ועליהם מקפצים יעלים ושיש שפנים המתחבאים בינות לסלעים. זה עניין למדע ולמחקר האנושי. התורה והמקרא מצביעים תמיד על המטרה ועל התכלית. מה מטרת ההרים והסלעים? לספק מחסה ליעלים ולשפנים. ומה מטרת הבריאה כולה? שיבוא אברהם ויעשה בה משפט וצדקה וחסד: "כִּי יִדְעִיתוּ לְמַעַן אֲשֶׁר יִצְנֶה אֶת בְּנֵיו וְאֵת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשִׁמְרוּ דְרָגָה לְעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט וְכוּ'" (בראשית פרק יח יט). זו המטרה והתכלית של כל הבריאה ושל כל קורות העתים בעיני המקרא ובעיני חז"ל שדרשוהו ופירושוהו. לא בכדי, אומר המדרש, דווקא הסקירה המקפת והכוללת של נחמיה בפתח בית שני, בהשקפה הסוקרת את תולדות האבות ובית ראשון, פותחת, שלא כקודמותיה, בבריאת העולם. "כל האונקוס הזה בשביל מה? בשביל "אתה הוא ה' האלהים אשר בחרת באברם והוצאתו מאור כשדים ושמת שמו אברהם ומצאת את לבבו נאמן לפניך".